

Верховний
Суд

Правосуддя під час війни в Україні. Ключові правові висновки Верховного Суду.

Віталій УРКЕВИЧ

Секретар Великої Палати Верховного Суду
доктор юридичних наук, професор

1 грудня 2025 року

вебінар European Law Institute

Здійснення правосуддя
під час війни в Україні

Доступ до правосуддя

- Війна росії проти України (починаючи з 2014 року та особливо після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року) негативно вплинула на реалізацію права на доступ до суду.
- Через окупацію деяких територій держава не може забезпечити функціонування судів та фізичний доступ громадян до судів на цих територіях.
- Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затверджено наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 №376.
- Перелік таких територій регулярно оновлюється та містить дати початку виникнення та припинення можливих бойових дій, тимчасової окупації територій.

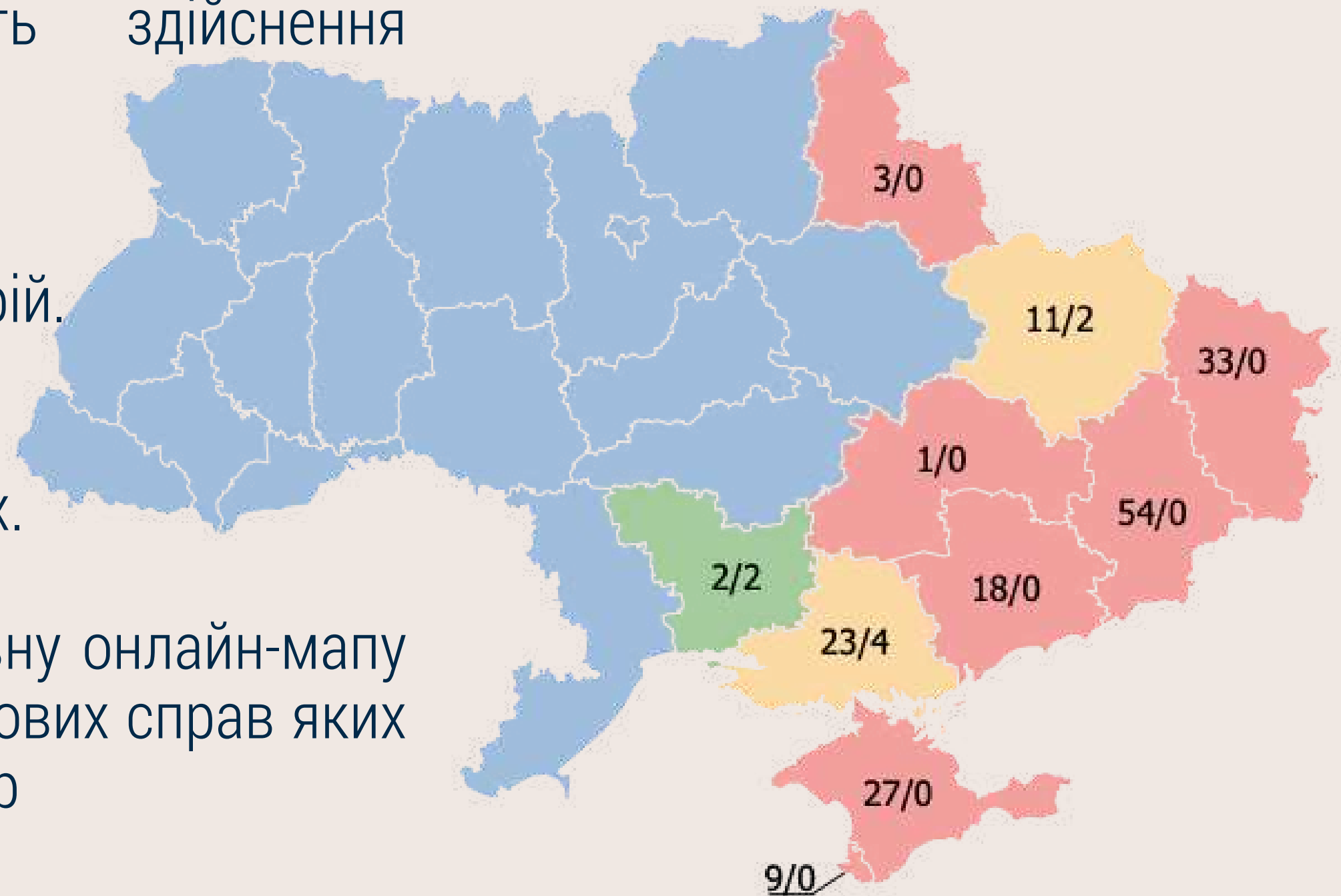
Зміна територіальної підсудності судових справ

Змінено територіальну підсудність судових справ 171 суду через неможливість здійснення правосуддя під час воєнного стану.

Підсудність 60 судів відновлено після деокупації українських територій.

96 судів продовжують перебувати на тимчасово окупованих територіях.

На сайті ВРП розміщено Інтерактивну онлайн-мапу судів, територіальну підсудність судових справ яких змінено: <https://hcj.gov.ua/pidsud-map>

Доступ до матеріалів справ

- Держава-агресор контролює значну кількість матеріалів справ, які зберігалися в архівах судів до окупації росією відповідних територій України.
- Розпорядженням Голови Верховного Суду від 13.03.2022 № 6/0/9-22 затверджено Рекомендації судам першої та апеляційної інстанції на випадок захоплення населеного пункту та/або суду чи безпосередньої загрози його захоплення.
- Багато матеріалів справ втрачено і не можуть бути відновлені повністю.
- Верховному Суду доводиться переглядати судові рішення у справах, матеріали яких були втрачені через окупацію або бойові дії.
- Значний час відновлення матеріалів справ впливає на тривалість провадження; в деяких випадках відновлення матеріалів справи є неможливим.

Повітряні тривоги та доступ до правосуддя

- Внаслідок атак російських безпілотників та ракет вражаються енергетичні об'єкти, що має результатом перерви в електрозабезпеченні.
- Українські суди змушені відкладати слухання справ через повітряні тривоги, відсутність електроенергії, опалення, телефонного та інтернет-з'єднання.
- З початку повномасштабного вторгнення в Україні оголошено близько 66 000 повітряних тривог.
- Проведення судового засідання під час повітряної тривоги за відсутності сторін є порушенням їхніх прав на участь у судовому розгляді та підставою для скасування судового рішення (постанова КЦС ВС від 26.02.2025 у справі № 752/8937/24).

Пошкоджені та зруйновані будівлі судів

- За час війни 170 будівлі судів пошкоджено, 19 будівель судів повністю зруйновано.
- Регіони з найбільшою кількістю пошкоджених або зруйнованих будівель судів – Харківська, Донецька та Миколаївська область.
- Пошкоджено будівлі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Шостого апеляційного адміністративного суду в результаті масованого обстрілу Києва.

Харківський апеляційний суд

Господарський суд Миколаївської області

Бородянський районний суд Київської області

Ірпінський міський суд Київської області

Дніпровський районний суд міста Києва

Представники судової влади на війні

- Близько 1 мільйона осіб проходять військову службу, зокрема 700 000 у Збройних силах України.
- Понад 200 представників судової влади вступили на військову службу.
- Третина з них – це діючі судді всіх інстанцій, які добровільно вступили до лав Сил оборони України.

Нестача персоналу в судах

- Україні не вистачає близько 2200 суддів у судах усіх інстанцій та юрисдикцій.
- У судах першої інстанції є 1324 вакантних посад, зокрема: 1030 – у цивільних судах, 149 – в адміністративних судах та 145 – у господарських судах.
- Спостерігається значний дефіцит судового персоналу (помічників суддів, консультантів суду, секретарів).

Нестача персоналу в судах

- 11 грудня 2024 року ВККС розпочала відбір для формування резерву кандидатів на посади 1800 суддів першої інстанції.
- ВККС проводить конкурси на посади суддів апеляційних судів та суддів Вищого антикорупційного суду.
- ВККС також оголосила конкурс на зайняття посад у новоутворених судах: 17 – у Спеціалізованому окружному адміністративному суді, 10 – у Спеціалізованому апеляційному адміністративному суді.

Відрядження суддів

Понад 420 суддів було відряджено із судів, територіальна підсудність судових справ яких була змінена.

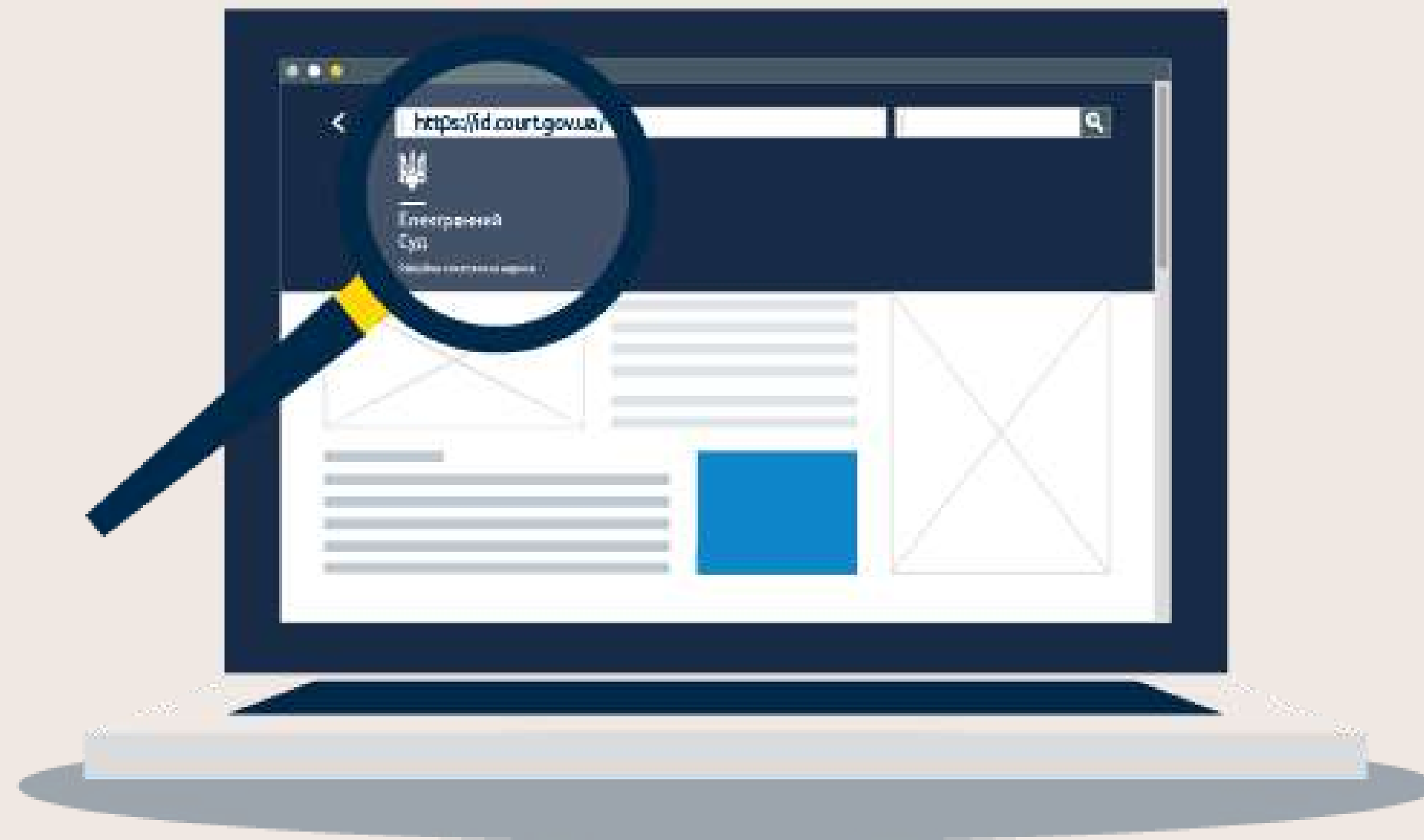
Інтерактивна онлайн-мапа судів, до яких відряджено суддів, розміщена на сайті ВРП:
<https://hcj.gov.ua/page/interaktyvna-onlayn-mapa-sudiv-do-yakyh-vidryadzheno-suddiv>

Системи електронного судочинства (І)

Більшість судів оснащені генераторами та альтернативними джерелами електроенергії, що дозволяє забезпечити функціонування електронних систем судочинства.

Участь у судових засіданнях у форматі відеоконференції доступна лише після реєстрації в «Електронному кабінеті» системи «Електронний суд».

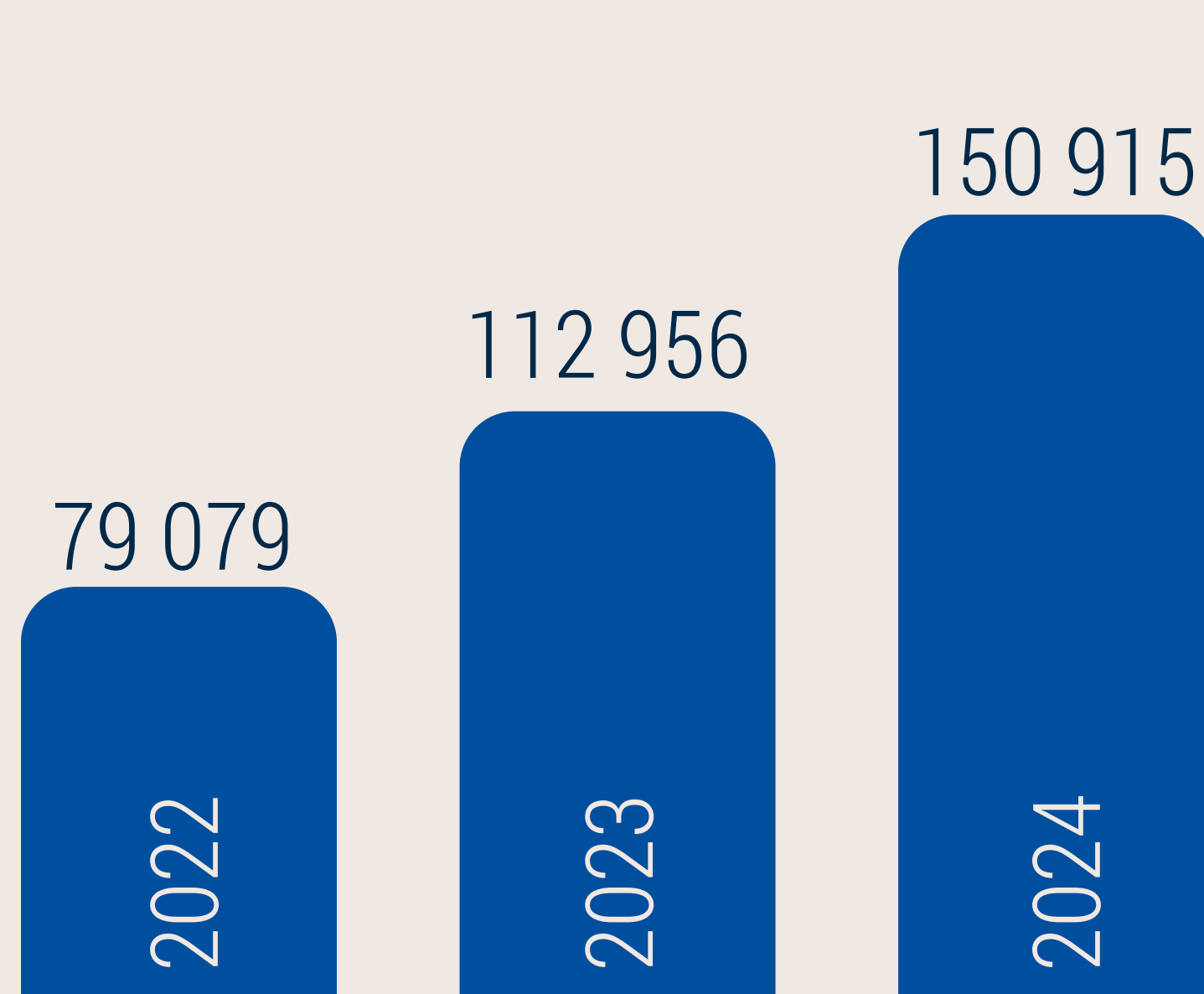
Системи електронного судочинства (II)

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку. Інші особи можуть зареєструватися в ЄСІТС у добровільному порядку (постанова ВП ВС від 10.04.2024 у справі № 454/1883/22).

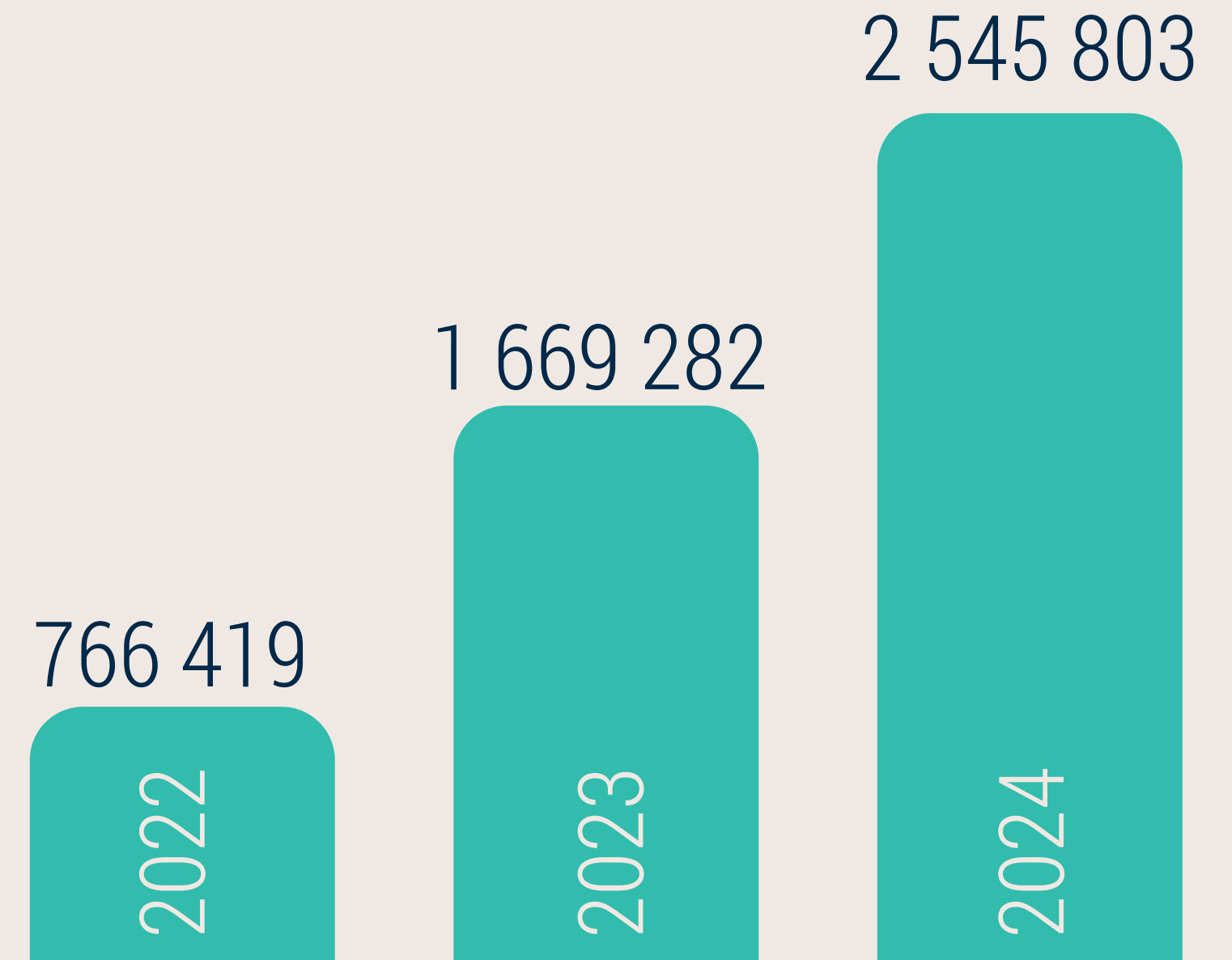
Законодавцем допускається подання фізичною особою нарівні з паперовою формою, зокрема, апеляційних скарг в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним кваліфікованим електронним підписом (КЕП) учасника справи та подання такого документу через підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет», або з використанням офіційної електронної адреси із засвідченням КЕП.

Звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний КЕП, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється із безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку (постанова ВП ВС від 13.09.2023 у справі № 204/2321/22).

Система відеоконференцз'язку

Кількість користувачів, зареєстрованих в підсистемі відеоконференцзв'язку

Кількість судових засідань з можливістю дистанційної участі сторін процесу

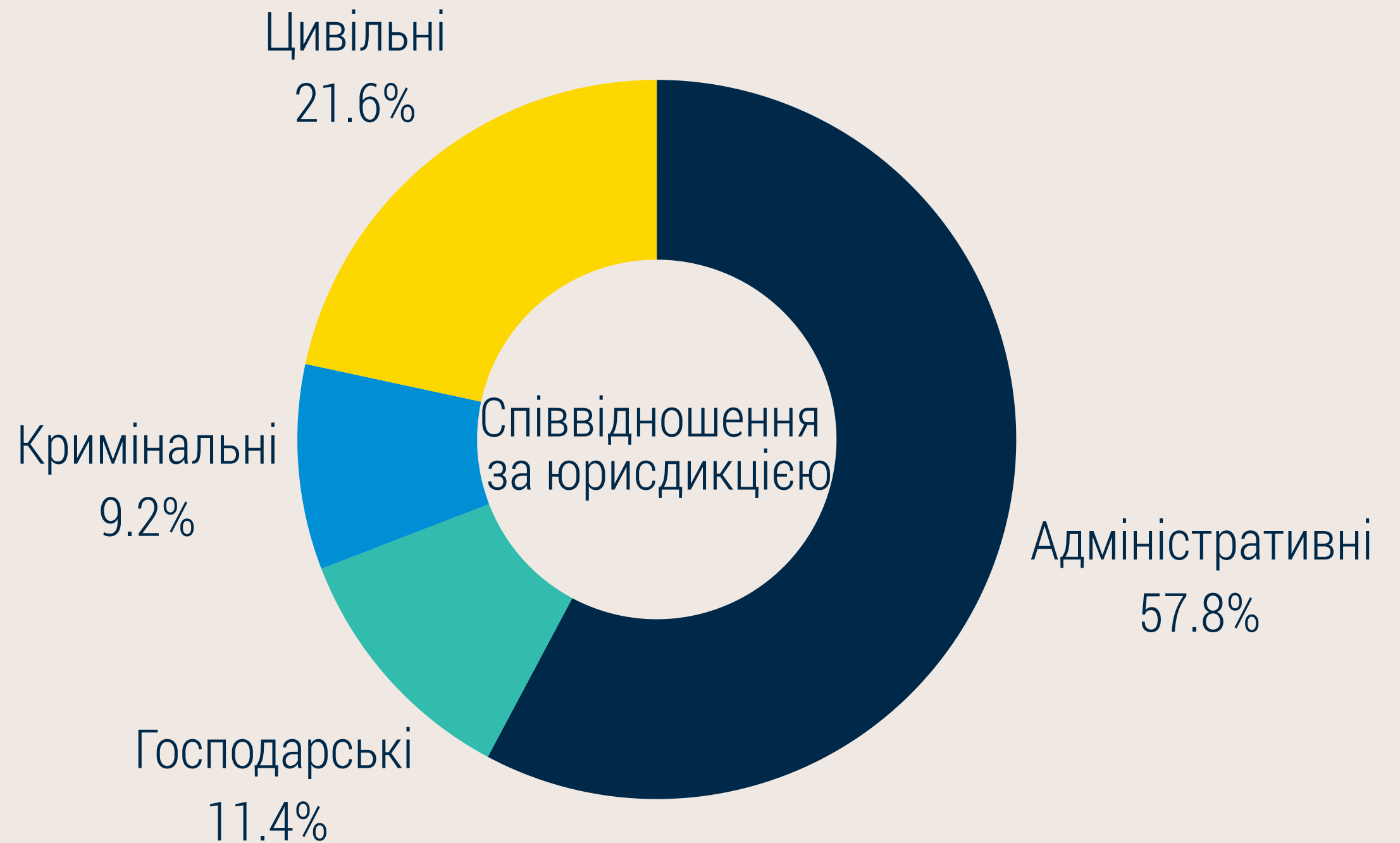
Звернення до судів України в 2024 році: місцеві та апеляційні суди

● Надійшло справ і матеріалів ● Розглянуто справ і матеріалів

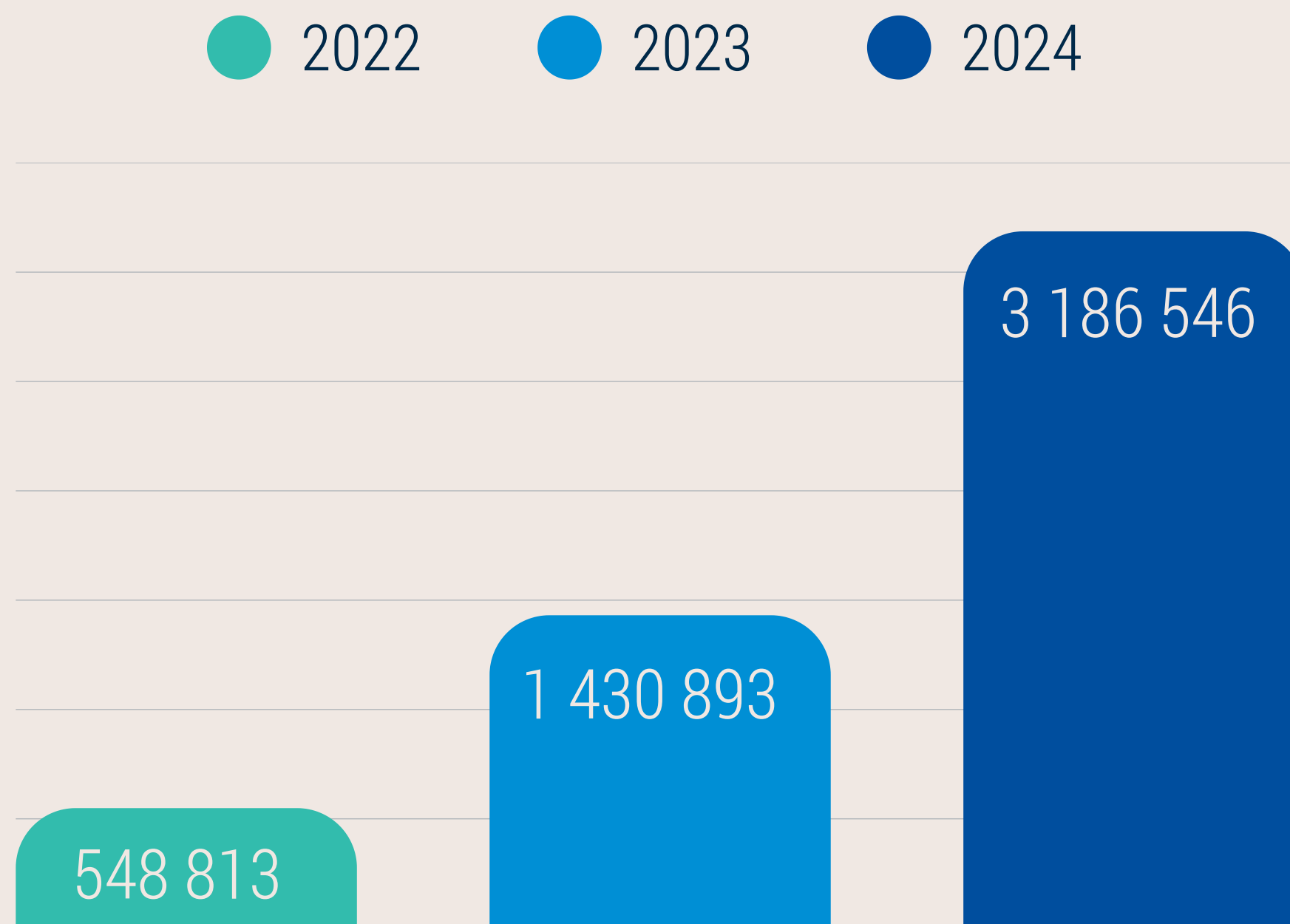
4 422 806

4 295 648

Звернення до судів України в 2024 році: Верховний Суд

Звернення до судів України в 2024 році: кількість звернень через систему «Електронний суд»

Ключові правові висновки Верховного Суду

Суб'єкт злочину за ст. 437 КК України та кваліфікація дій, вчинених під час збройного конфлікту (І)

Діяння, визначені у ст. 437 КК України, здатні вчиняти особи, які з огляду на службові повноваження або фактичне суспільне становище спроможні здійснювати ефективний контроль за політичними чи воєнними діями або керувати ними, та/або істотно впливати на політичні, військові, економічні, фінансові, інформаційні та інші процеси у власній державі чи за її межами, та/або керувати конкретними напрямами політичних або воєнних дій.

До таких осіб належать, зокрема, глави держав та урядів; члени парламенту; лідери політичних партій; дипломати; керівники спецслужб; командири збройних сил, підпорядкованих державі, а також незаконних воєнізованих чи збройних формувань тощо.

Суб'єкт злочину за ст. 437 КК України та кваліфікація дій, вчинених під час збройного конфлікту (II)

Вчинені в умовах збройного конфлікту дії, які охоплюються заборонами, встановленими нормами міжнародного гуманітарного права, і становлять їх серйозне порушення, кваліфікуються лише за ст. 438 КК України і додаткової правової оцінки за іншими статтями цього Кодексу не потребують.

Кваліфікуватися за іншими статтями Особливої частини КК України можуть діяння, які хоч і вчинені під час збройного конфлікту, проте не охоплюються заборонами, передбаченими нормами міжнародного гуманітарного права.

У ст. 438 КК України встановлено відповідальність не за акт агресії, а за порушення під час уже триваючого збройного конфлікту законів і звичаїв війни незалежно від її правомірності або протиправності як такої. Відтак невизнання акту агресії в порядку, встановленому Статутом ООН, не перешкоджає засудженню і покаранню винних за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 438 КК України.

Постанова ВП ВС від 28.02.2024
у справі № 415/2182/20

Компенсація за примусово відчужене (мобілізоване) майно (I)

Відповідно до частини дев'ятої ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок тимчасової окупації державі Україна, юридичним особам, громадським об'єднанням, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, у повному обсязі покладається на російську федерацію як на державу, що здійснює окупацію.

Мобілізація майна є різновидом його реквізиції (примусового відчуження) у сенсі ЦК України та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Компенсація за примусово відчужене (мобілізоване) майно (II)

Якщо згідно зі ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості і тільки у разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості, то у випадку мобілізації майна громадян згідно з ч.1 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» таке відшкодування може бути тільки наступним.

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів, правового режиму надзвичайного стану – протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за рахунок коштів державного бюджету за умови, що майно було примусово відчужене, а особа відповідно має право на таку компенсацію.

Постанова ВП ВС від 13.09.2023
у справі № 757/64569/16-ц

Встановлення факту проживання однією сім'єю із загиблим військовослужбовцем (І)

Під час розгляду цієї справи підлягало вирішенню питання, чи можливо встановити факт проживання однією сім'єю без шлюбу з метою звернення до відповідних органів за призначенням одноразової грошової допомоги в межах розгляду справи в порядку адміністративного судочинства, та з урахуванням встановлення наявності або відсутності цього факту надати оцінку рішення суб'єкта владних повноважень, яке прийнято до встановлення судом такого факту.

Чинне цивільне процесуальне законодавство відносить до юрисдикції цивільного суду справи про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав громадян. Законодавство не передбачає іншого судового порядку підтвердження таких фактів.

Встановлення факту проживання однією сім'єю із загиблим військовослужбовцем (II)

Справи про встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу із загиблим військовослужбовцем підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства незалежно від мети звернення до суду (зокрема, підтвердження соціального статусу для призначення та виплати одноразової грошової допомоги сім'ї військовослужбовця) і наявності в заявника певних цивільних прав та обов'язків чи виникнення публічно-правових спорів із суб'єктами владних повноважень.

У разі оскарження до суду відмови відповідного державного органу в установленні юридичного факту, який підлягає встановленню в позасудовому порядку, такий спір має розглядатися в порядку адміністративного судочинства.

Правовий режим земельних ділянок у межах прикордонної смуги (І)

Законодавець визначив як правовий режим земельних ділянок у межах прикордонної смуги, так і спеціальний правовий режим земельних ділянок у межах прикордонної смуги шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону для будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій тощо.

Помістивши відповідні правила про земельні ділянки в межах прикордонної смуги шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону у ст. 77 «Землі оборони» ЗК України, встановивши мету виокремлення такої категорії земель – для забезпечення національної безпеки та оборони, дотримання режиму державного кордону, законодавець відніс ці земельні ділянки у межах прикордонної смуги до категорії земель оборони, для яких передбачений особливий режим використання.

Правовий режим земельних ділянок у межах прикордонної смуги (II)

Земельні ділянки у межах прикордонної смуги, яка встановлена шириною 30-50 метрів вздовж державного кордону України на суші, по берегу української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, (а вздовж лінії державного кордону України з Російською Федерацією і Республікою Білорусь – шириною до 2 км), належать до земель оборони щодо яких встановлений спеціальний режим їх використання та які можуть перебувати лише у державній власності, а отже не підлягають передачі до комунальної чи приватної власності.

Витребування майна із чужого незаконного володіння як правомірний та ефективний спосіб захисту в цій справі не можна застосувати щодо всієї площі земельних ділянок, таку вимогу можна розглядати лише стосовно тієї частини земельної ділянки, що накладається на 50-метрову смугу вздовж кордону.

Верховний
Суд

Скористайся сучасними правничими ресурсами

База правових позицій Верховного Суду

Інтелектуальна система пошуку правових висновків, яка поєднує унікальне контентне наповнення та новітні технології добору релевантної практики ВС та ЄСПЛ, зокрема з використанням можливостей штучного інтелекту.

Supreme LAB

Інноваційний ресурс, який надає зручний доступ до інформації про справи, що розглянуті палатами, об'єднаними палатами та Великою Палатою ВС або перебувають у них на розгляді, а також зразкові справи.

Огляди та дайджести судової практики

Тематичні та періодичні аналітично-правові збірники з актуальною судовою практикою ВС, ЄСПЛ, Суду Справедливості ЄС.

Supreme Observer

Портал сучасного права, що акумулює контент на юридичну тематику: новини щодо ухвалених Верховним Судом рішень, дайджести й огляди судової практики, науково-практичні й аналітичні статті, презентації суддів, ексклюзивні інтерв'ю тощо.

Facebook

На офіційній Facebook-сторінці Верховного Суду публікується інформація про діяльність Суду, зміст ухвалених судових рішень, актуальні тенденції в судовій практиці, анонси заходів, що проводяться у ВС тощо.

Telegram i WhatsApp

Канали Верховного Суду в месенджерах є інформаційною платформою, на якій розміщуються важливі правові висновки у вигляді ілюстрованих кейсів, а також огляди та дайджести судової практики.

Instagram

Instagram-сторінка Верховного Суду є майданчиком для комунікації з майбутніми юристами й усіма, хто цікавиться розвитком сучасного права, його історією та перспективами, стежить за правовими новинками і проектами, у яких беруть участь судді та працівники ВС: просвітницькі заходи, благодійні ініціативи тощо.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!